

Η ΞΕΝΗ ΤΟΥ 1854⁽¹⁾

Ε'.

Τὸ δρεπάνι τῆς ἀκούραστης ἐργάτισσας τοῦ θαλάτου ἄρχισε νὰ δουλεύῃ ἀλύπητα ἀπὸ τὰς 7 Νοεμβρίου. Ἀλλὰ ἡ φρικτὴ καταστροφὴ, τὴν ὅπου ἀνάλογα στὸ λίγο πληθυσμὸ ποῦ ἀπόμεινε στὰς Ἀθήνας, σὲ καμμιά ἄλλη πόλι δὲν ἔφερε ποτὲ ἡ γολέρα, ἐξέσπασε ἀπὸ τὰς δέκα τοῦ μηνός. Γιὰ πέντε ἡμέραις δὲν ἦταν πλεῖα ἐπιδημία αὐτῆ. Ἦταν ἐξολοθρευμὸς· ὁλόκληραις γειτονίαις στὸ ψυχομάχημα.

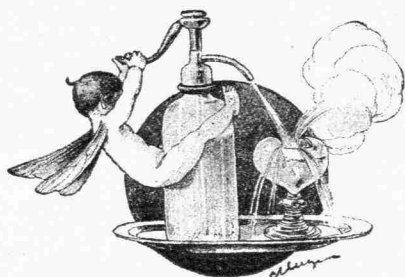
Τὰ δελτία παρουσιάζουν ὅλους τοὺς θανάτους τῶν ἡμερῶν ἐκείνους εἰς χιλίους. Καὶ πότε εἶπαν ἀλήθεια τὰ δελτία, μάλιστα σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ ἐγένετο ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν, ἤμποροῦσαν, καὶ ἂν ἤθελαν, νὰ ποῦν ἀλήθεια:—Τὸ τριπλὸ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου βέβαια θὰ ἐπληθίσαιεν τὰ θύματα, ὅταν συλλογισθῇ κανεῖς, ὅτι τὰς 14 καὶ 15 τοῦ Νοεμβρίου μόνον τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο ἔδωκε στὸν ἀσθέστη ἀπάνω ἀπὸ διακόσια ἀνθρώπινα κορμιά.

Ἐνας γιατρός ἀπὸ κείνους ὅπου ἦσαν εἰς τὴν πρώτη γραμμῇ τῆς μάχης μὲ τὸν κρυφὸ Ἐχθρὸ ἔγραφε κατόπιν. «Τὸ τέταρτον τμήμα ἔγινε εἰς μέγας τάφος· κατὰ δεύτερον λόγον τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον. Φρίζον ἤλιε! Πτώματα εἰς τὰς ὁδοὺς· πτώματα εἰς ἐκάστην οἰκίαν. Πλησίον τῆς νεκρᾶς μητρὸς ψυχορραγεῖ ἡ κόρη. Πολλαχοῦ ὁλόκληροι οἰκογένειαί ἐκλείπουσιν. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ προσβαλλόμενοι εὐρίσκονταί ἀμέσως εἰς τὸ τελευταῖον πυρετώδες καὶ ἀσφυκτικὸν στάδιον, λήγον εἰς τὸν θάνατον, μετὰ 7—10 ὥρας. Οἱ ἰατροὶ ὑπερπηδῶντες τὰ πτώματα κύπτουσιν, ὅπως παρατηρήσωσι τοὺς εἰσέτι παρακειμένους ἐπιζῶντας. Πόσοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸν τάφον πρὶν ψυχορραγήσωσι!»

Ἀλλὰ τί γαλασμὸς ἦταν ἐκεῖνος εἰς τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο! Τὰ κρεβάτια πυκνά, κολλημένα, γιὰ νὰ χωροῦν περισσότερους οἱ σάλαις, μόλις ἄφιναν λίγο τόπο γιὰ νὰ διαβαίνουν οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ νοσοκόμοι. Ὅλα ἦσαν γεμάτα, ἐκοίτονταν καὶ χάμω πολλοὶ ἀπάνω στὰ βρωμερὰ ἀπορίμματα. Καὶ οἱ τοῖχοι σκεπασμένοι ἀπὸ στολαῖς κρεμασμέναις· στολαῖς ποῦ δὲ θὰ ἔντυναν πλεῖα κανένα λεβέντικο κορμὶ ἀνακατομέναις ἐκεῖ, τοῦ ἵππικου, τῶν ἀκροβολιστῶν τοῦ πεζικοῦ, τοῦ πυροβολικοῦ, τῶν ἐπιπέκτων, ἕνα φρικτὸ παζάρι ἀπὸ ροῦχα παρδαλά, θλιθερὰ ἀποφόρια, ἀφιλονεικητὴ ἰδιοκτησία τοῦ Θανάτου. Ἔτσι αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖο, ἀληθινὴ κοιλιάδα τοῦ κλαυθιωῆνος, ὀρμητικὸς σὴν καταράχτης ὁ Χάρος, τὸ πλημμυροῦσε μὲ μανιωμένα κύματα, ὅπου ἔπερναν σθάρανα τὰ κρεβάτια γραμμῇ. Καὶ ἐγίνονταν στήν πλατεῖα σάλα ἕνα ἀτελειώτο φρικτὸ συναπάντημα, τὰ λείψανα ποῦ κατέβαζαν καὶ οἱ δυστυχισμένοι ποῦ τοὺς ἀνέβαζαν ἐκεῖ, γιὰ νὰ τοὺς κατεβάσουν πάλι σὴν τοὺς πρώτους σὲ λίγαις ὥραις. Καὶ ἐγλυτροῦσαν οἱ νοσοκόμοι· σ' αὐτὸ τὸ ἀναιδοκατέβασμα

λικὸν σῆμα τὸ φωτεινὸν τοῦτο μεδίειμα τοῦ Ξανθοῦ Φοίβου. Αὐτὸς καὶ ἡ πότνια τῆς Συνέσεως καὶ τῆς Ἐργασίας Θεά, ἡ ὁ φιλαίματος Ἄρης ἐπιφοιτᾷ ὡς ἰδέα καὶ παράστασις ἀλληγορικὴ εἰς τὴν θέαν παραπλησίον ἔργων. Εἶθε ποτὲ πολέμων αἵματα μὴ καταχράνωσιν ὁδὸν εἰρήνης καὶ ἀδελφότητος, εἰς ἀνάπτυξιν φιλιῶν δεσμῶν προωρισμένην, καὶ ἀκμὴν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν ἐπιζητουμένην. Εἶθε τὸ ἐπιθετον τῆς «ἀφνειοῦ» καὶ «ὀλβίας» ν' ἀνατείλῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς θέσεις ταύτας, ἀρ' ὧν τηλικαύτη πολυτρόπος ἀναθρώσκει ἱστορία, φῶτος καὶ ζόφου, κλέους καὶ ἀτυχημάτων μυστή. Οὐδεμία χώρα τῆς Γῆς ἠννοήθη πλεῖστον τοπογραφικῶς, στρατηγικῶς, ἐμπορικῶς, μᾶλλον δεξιῶς πρὸς ἄμυναν καὶ ἐπίθεσιν ἢ ἡ Ἑλλάς, καὶ οὐδεμία χώρα τῆς Ἑλλάδος ἐξέχει, ἀπὸ τῆς πολλαπλῆς ταύτης ἀπόψεως, ἢ ὁ Ἴσθμος ὁ διπλᾶς παρατάσσων τὰς ὁδοὺς, ὁ τὰς διπλᾶς χωρίζων καὶ ἐνώσων θαλάσσης, ὁ διπλᾶς κατέχων τὰς ἐπικαίρους καὶ ἀσφαλεῖς πύλας, ὁ πολλαπλασίων τὰς πολυτίμους ἀφρηρίας. Ἐνῶ τὰ πλοῖα παρασκευάζονται ὅπως ἐπαναπλευσῶσιν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ εἰς τὸν Σαρωνικόν, ἡμεῖς ἀφίνομεν τὴν Κόρινθον. Διερχόμεθα τὴν γέφυραν, τὸ ὄριον τοῦτο δύο ξηρῶν, τὸ μετεώρως συνάψαν αὐτὰς χωρισθείσας ὑπὸ τῆς τέχνης· καὶ ἐγκαταλείποντες τὴν Πελοπόννησον εἰσερχόμεθα αὐθροεῖ εἰς τὴν Στερεάν. Τὰ ἐγκαίνια τῆς Κορινθιακῆς διώρυγος ἐτελέσθησαν. Ὁ Κυλλήνιος Ἐρμῆς, ἐφορῶν ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ τῆς ποιητικῆς πατριδος τοῦ κάρηνα περιεβλήθη τὰ πτερωτὰ σανάλια, καὶ τὸν πτερωτὸν πέτασσαν· ἀνέλαθε τὸ κηρύκιον, εἰρήνης καὶ διαλλαγῆς ἔμβλημα· καὶ ἐκ τῶν πολωνύμων συμβόλων αὐτοῦ προτιμήσας τὸ βαλάντιον, δι' ἐνὸς πηδήματος φθάνει ἀπὸ τῆς Κυλλήνης τὴν δεσπόζουσαν κορυφὴν εἰς τῆς διώρυγος τὰς χειροποιήτους ὄχθας. Χαρὰ φαιδρύνει τοῦ Κερδῶου τὸ ἀγγίνου καὶ πονηρὸν πρόσωπον. Εὐάρεστον φιλαρσεκεῖας αἰσθημα διαθρύπτει τῆς φρενὸς αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν. Ἡ διώρυξ ἀνήκει εἰς αὐτόν. Εἶναι τοῦ ἐμπορίου ὁ θεός, εἶναι τῆς συγκοινωνίας, καὶ τῆς συναλλαγῆς. Καὶ κατὰ σύμπτωσιν εὐτυχῇ, Ἐμπολαῖος ἄμα καὶ Λόγιος, ὁ Ἐρμῆς ἐκπροσωπεῖ καὶ τὰ Γράμματα. Εἰς τὴν γείτονα Κυλλήνην γεννηθεῖς, τοῦ Ἐμπορίου Θεός, τῆς Τέχνης καὶ τῶν Γραμμάτων προστάτης, δικαίως ἀξιοῖ τῆς διώρυγος τὴν ἀμέριστον κυριαρχίαν. Καὶ ἰσχυρὸς, ἐν τῇ ἀξιώσει αὐτοῦ, λαμβάνει διὰ παγκοσμίου βοῆς τὴν κατοχὴν, καὶ κατ' ἄμφω τὰ στόμια αὐτῆς ἰδρύει τὸ εὐτυχὲς καὶ ἀσφαλὲς κράτος του.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

(1) Ἴδε σελ. 65.

καὶ τοὺς ἔφευγαν ἀπὸ τὰ χέρια τὰ κορμιὰ· γιατί τὰ σκαλιὰ ἦσαν σκεπασμένα ἀπὸ ἓνα μαυροπράσινο βουρκο δὺο δάχτυλα παχύ, ὅπου πλημμυροῦσε τὰ πατώματα καὶ κατέβαινε τὰ σκαλιὰ ἀργοκίνητος. Ἔτσι ὁ κατακλυσμός τοῦ Θανάτου ἐσώριαζε στίβα στοῦ νοσοκομείου τὴν αὐλὴ τὰ γυμνά· λείψανα, ὅπως, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς γῆς, στῆς βαθεαῖς ρευματιαῖς ἐσώριαζαν οἱ κατακλυσμοὶ τὰ πνιγμένα κορμιὰ.

Οἱ ζευγίται, ὡς ἔλεγαν τότε τοὺς ἐλάτας, δὲν ἐπρόφθαναν νὰ κουβαλοῦν τὰ γυμνά λείψανα στοὺς νεκροταφεῖο, κ' ἔμεναν ἐκεῖ στὴν αὐλὴ νύχτες ὀλόκληρες.

Δὲν ξέρω γιατί γιὰ σὰς, φτωχοὶ στρατιώταις, αἰσθάνομαι βαθύτερα τῆς καρδιάς τὸ σπαραγμό. Ἴσως γιατί μὲ στρατιωτικαῖς παραδόσεις ἐξύπνισα στὸν κόσμον, ἴσως γιατί στὴν ἀγωνία σας, μπουμπουκία τῆς ζωῆς, ποῦ δὲν σὰς ἦταν γραφτὸ ν' ἀνθίσετε, φτωγὰ παιδιὰ ξενιτεμένα, κανένα ἀπὸ σὰς δὲν ἐστύλωσε ἢ ἀγκαλιὰ τῆς μάνας, τοῦ πατέρα, τοῦ ἀδελφοῦ, κανεὶς ἀπὸ σὰς δὲν εἶχε στὴν τελευταία στιγμή, γιὰ παρηγοριὰ τὸ δάκρυτους, τὰ πονετικά τους τὰ λόγια.

Σ'.

Ἐξεγείλιζε ἡ συμφορὰ καὶ καμμία ἀνθρωπίνη βοήθεια δὲν μπορούσε πλεῖα νὰ στηρίξῃ τῆς ἀπελπισμέναις ψυχαῖς. Τότε ἐσήκωνε ὁ κόσμος, τὰ μάτια ψηλὰ σ' ἐκείνη τὴν Ἀόρατη Δύναμι, ὅπου αὐταῖς τῆς ὠραις καὶ ἡ πλεόν ἄπιστη ψυχὴ ἀναγνωρίζει τὸ Κράτος Τῆς καὶ σκύβει τὸ κεφάλι μὲ ταπεινώσει.

« Ἄρωμεν χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν Ὑψίστον » ἔλεγε πέφτοντας στὰ γόνατα μαζὺ μὲ τὸ λαὸ ὁ Μητροπολίτης Νεόφυτος « ἴνα, ἐπιβλέψας ἐξ οὐρανοῦ, ἐπισκεφθῇ τὸ δύσμοιρον πλάσμα του καὶ οἰκτεῖρας ἐπισκιάσῃ ».

Καὶ ἔτρεγαν μέσα στοὺς δρόμους μπουλουκία μικρά, λιτανεῖαις μὲ ἓνα ἱερέα ἔμπρός, κρατῶντας τὸ θυμιατὸ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης.

Ἐκλαίαν ὄλοι, μικροὶ μεγάλοι, γυναῖκες κ' ἄνδρες· καὶ τὸ « Κύριε Ἐλέησον » αὐτὴ ἡ ἀπελπισμένη κραυγὴ πρὸς τὸν Κύριον τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου, ἐξεκίνησε ἀπὸ τὰ βάθη τῶν ψυχῶν καὶ ἔβγαινε μὲ φωνὴ σδυμένη ἀπὸ τὰ πικραμένα στόματα, ὅπου τὰ πνιγε ὁ σπαραγμός.

Πολλοὶ δυστυχισμένοι ποῦ ἀκολουθοῦσαν, εἶχαν ἀφήσει τοὺς δικούς τους στοὺς ψυχομάχημα καὶ ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ζητοῦσαν γι' αὐτοὺς ὑστερνὸ γιαντρικὸ ἀπὸ τὴν προσευχὴ.

Ἄλλοι ὅπου τὰ καταραμένα ἀμάξια τοὺς εἶχαν πάρει χωρὶς ἱερέα, χωρὶς εὐχὴ, τὰ ἀγαπημένα λείψανα ἐκείνων ποῦ τοὺς ἐρήμωσαν, ἀκολουθοῦσαν καὶ αὐτοὶ, ἔτσι γιὰ παρηγοριὰ, πιστεύοντας ὅτι κηδεύουν τοὺς πεθαμένους των καὶ ἀποκοιμίζοντας τὴ φλόγα τῆς καρδιάς μὲ ταῖς δεήσεις ποῦ νόμιζαν ὅτι γίνονται· γιὰ τοὺς ἀδιάθαστους νεκρῶς των. Ἐχει ἓνα θέληματρο πικρὸ τοῦ νεκρολίθανου ἢ μυροδία στῆς πονεμέναις καρδιάς, ὅπου μόνον ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς φαρμάκωσε ὁ Χάρος τὸ γνωρίζουν.

Μία δυστυχισμένη τρελλή, μὲ ξέπλεκα μαλλιά

καὶ κερρωμένα μάτια, ὅπου ἐκαθρέφτιζαν τὴ θολάδα τοῦ μυαλοῦ της, ἀκολουθοῦσε κατὰ πόδι τὸν παππᾶ μὲ τὴν εἰκόνα, κρατῶντας καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἀγκαλιὰ της μὲ προφύλαξι, μὲ λαχτᾶρα μητρική, μία ἄδεια κούνια. Τῆς εἶχε πάρει ἢ χολέρα τὸν ἄνδρα της, τὸν ἀδερφό, τὰ δύο μεγαλείτερα παιδιὰ τῆς τὴν περασμένη τῆς πῆρε καὶ τὸ μικρὸ της, τὸν τελευταῖο της ἀνθό. Ἔτσι ἀπόμεινε ξεραμένο δεντρί, ὀλόμονη στὸν κόσμον. Καὶ ὁ ἀνεμοστρόβιλος τῆς συμφορᾶς, ποῦ ἐξερρίζωσε τὴν καρδιὰ της, ἔσβυσε γιὰ πάντα καὶ τοῦ μυαλοῦ της τὴ λαμπάδα. Εὐτυχισμένη! Ἄλλη καλλίτερη παρηγοριὰ δὲν μπορούσε νὰ τῆς δώσῃ ὁ Θεός. Τίποτα δὲν ἐθυμότανε. Μόνον ἀνάμεσα στοὺς σκοτεινοὺς σύννεφο, ὅπου ἐσκέπασε τὸ νοῦ της, ἓνα μοναχὸ ἔλαμπε ἀστέρη φωτεινὸ, ὁ ὑστερνὸς σύντροφος ποῦ τῆς εἶχε ἀπομείνει ὡς τὴν περασμένη μέρα, τὸ μικρὸ της τὸ παιδί, ποῦ τὸ ἐπαναστημένο μυαλὸ της τὸ ἤθελε καὶ καλὰ ζωντανό. Γιὰ τοῦτο ἀκολουθοῦσε μὲ γλυκοχαμόγελο εὐτυχίας καὶ ἐσκέπαζε μὲ ρουχαλάκια στὴν ἄδεια κούνια τὸ παιδί τὸ φανταστικό, ποῦ ἐνῶ τὸ εἶχε φάγει ὁ ἀσθέστης, ἐζοῦσε ἀκόμη μέσα στὴν ἐνθύμει τῆς καρδιάς της. Μέσα σὲ ἀδιάφορο κόσμον μία τέτοια δυστυχισμένη θὰ ἔσερνε ἐπάνω της τὰ γέλοια, ἴσως καὶ τῆς πετριάς τῶν παιδιῶν. Ἄλλὰ ποῖος τότε νὰ γελάσῃ τρελλὸ καὶ ποῖος ἦταν σίγουρος γιὰ τὸ μυαλὸ του; Γι' αὐτὸ κανένας δὲν τὴν ἐπειράζε, κανένας δὲν ἐζήτησε νὰ τὴν μακρύνῃ ἀπὸ τὴ λιτανεῖα. Αὐξήσαν μόνον τοῦ κόσμου τὰ δάκρυα. Σὲ τέτοια γενικὴ φθορὰ οἱ ξένοι καὶ οἱ εἶναι κοινὸ καυτήριο γιὰ ὅλαις τῆς ψυχαῖς, κοινὴ παρηγοριὰ τὰ ξένα δάκρυα.

Θλιβερὸ συναπάντημα, ἡ μιά λιτανεῖα ἔσμιγε μὲ τὴν ἄλλη, περισσότερο στῆς φτωγαῖς συνοικίαις τῆς παλαιᾶς πόλεως, στὸν Ἅγιο Φίλιππο, στὴ Βλασσαροῦ, στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, στοὺς Ἀερίδες, στῆς συνοικίαις τῆς Πλάκας. Καὶ ὁ θρηνὸς ἐμεγάλωνε, ἐφούσκωνε τὸ κλάμμα καὶ τὸ « Κύριε Ἐλέησον », τὴν ἀπελπισμένη ἐπίκλησι, ἀντιλαλοῦσαν τῆς Ἀκροπόλεως τὰ ριζώματα.

Καὶ ἐνῶ ἐσέρνονταν ἔτσι στοὺς δρόμους ὁ κόσμος ἀλαλιασμένος, κάπου κάπου ἄνοιγε καὶ παρμερίζε, γιατί ἀπόμειναν χάμου καινούργια θύματα, κορμιὰ ποῦ ἐστριφογύριζε στοὺς χῶμα ἢ ἀγωνία, πρόσωπα ποῦ τὰ πλημμυροῦσε ἢ κυάνωσις σὰν νὰ πέρναε ἀπὸ πάνω τους ἓνα ἀόρατο πινέλο, βουτιγμένο σὲ οὐρανια μωγιά, ἐνῶ ἀπὸ τὰ μαρμαρωμένα μέτωπα ἐκυλοῦσε σταλαγματιά, σταλαγματιά, τοῦ θανάτου ὁ ἰδρῶς.

Πολλαῖς πονετικαῖς ψυχαῖς εἶχαν τὸ θάρρος νὰ στέκωνται, νὰ βοηθοῦν. Μὰ τί βοήθεια νὰ δώσουν; Κυάνωσις καὶ θάνατος ἦταν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Πολλοὶ ἔχαναν καὶ τὴ λαλιὰ. Ἦταν σπαραγμοὺς ψυχῆς ἢ ἀνώφελη προσπάθεια τῶν δυστυχισμένων αὐτῶν νὰ θέλουν καὶ καλὰ κάτι νὰ εἰποῦν, κάτι νὰ μιλήσουν. Ἄχ! Δὲν ὑπάρχει πλεῖο φριχτὸς τῆς ψυχῆς μισεμὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, ποῦ ἔχει πρόδρομο τὴν ἀφασία, ἐνῶ ἀκόμη ἀνάθει τοῦ μυαλοῦ ἢ λαμπάδα. Τί νὰ θέλῃ ἄραγε νὰ πῆ αὐτὴ ἡ βασανισμένη ψυχὴ ποῦ φτερουγίζει; Τί νὰ θέλῃ νὰ παραγγεῖλῃ στῆς

πολυαγαπημέναις ὑπάρξεις ποῦ ἀφίει: ἐδῶ κάτω ;

Πράγμα ἀπίστευτο, καὶ ὁμως ἀληθινό. Σὲ μερικούς δρόμους ἢ ψαλμωδίας καὶ οἱ θρηνοὶ ἔσμιγαν μὲ τὰ τραγούδια ποῦ ἔβγαίναν ἀπὸ μέσα ἀπὸ μερικά οἰνοπωλεία, ἐνῶ ἐδιάβαινε ἐμπρὸς τοὺς ἢ λιτανεῖα. Καὶ τόσο ἄγριο ἦταν σὲ μερικά ἀπὸ αὐτὰ τὸ μεθύσι, ὅπου τὸ κλάμμα δὲν ἔφτανε νὰ βουβάνῃ τὰ ἄγρια τραγούδια, τὰ μεθυσμένα γέλοια.

Ἐλέγαν τότε στὸν κόσμον πὼς χρειάζεται θάρρος, πὼς ἡ Θεοκατάρτη φοβᾶται τῆς ἀνοιχταῖς καρδιαῖς καὶ δὲν ζυγώνει. "Ἐτσι ὁ ὄχλος, ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκει στὴν ψυχὴ του αὐτὸ τὸ θάρρος, τὸ ζητοῦσε στὸ γλέντι, στὸ μεθύσι. Καὶ τόσο ἦταν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἡ κρασιπάλη, ὥστε ἐσώθηκαν τὰ κρασιά τοῦ περασμένου χρόνου καὶ οἱ πολλοὶ ἐμεθοῦσαν μὲ τὸν ἄβραστο ἀκόμα μούστο, αὐξάνοντας τὴν τροφὴ τῆς ἐπιδημίας (1).

Ἐκεῖνοι ποῦ θὰ τοὺς φανῆ τοῦτο παράξενο, δὲν προσέχουν ὅτι ὄλαις ἢ καρδιαῖς δὲν εἶναι γιὰ τὴν αὐτοθυσία καὶ τὴν ἀφοσίωσι πλασμέναις.

Τῆς ἐγωϊστικαῖς ψυχαῖς ἢ μεγάλαις γενικαῖς συμφοραῖς τῆς κάνουν ἄγριας ἀπὸ δειλία, φρενιασμέναις ἀπὸ τὸν τρόπο γιὰ τὸν ἐαυτοῦς, σὰν τὸ ἀφηνιασμένο ἄλογο, ὅπου τὸ ζετρελαίνει ἢ τρομάρα καὶ τὸ κάνει τυφλό, ἀνυπόταχτο, νὰ ρίχνεται στὸν γκριμὸν, στὴν ἴδια του τὴν καταστροφή. Τέτοιαις ἦταν ἡ χαραῖς, τέτοια τὰ τραγούδια τοῦ ὄχλου τῆς φοιχταῖς αὐταῖς ἡμέραις. Γιατί, ὅπως τῆς λύπης, ἔτσι καὶ τῆς τρομάρας ἢ κραυγῆ, δανείζεται πολλαῖς φοραῖς τοῦ τραγουδιοῦ τὸ σκοπὸ.

Καὶ στὸ δρόμο ἐγύριζε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι στῆς Κολόναις, μιὰ συντροφιά, ἓνα βράδυ σεληνοφώτιστο γλυκό, ὅπου μέσα σ' ἓνα ἄρωμα ἀπροσδιόριστο, ποῦ ἀναδίδαν τὰ χορτάρια, ἔκρυβε τὸ φαρμάκι τῆς ἀρώστιας, σὰν τὴν μυροδιά κάποιων λουλουδιῶν ποῦ σκοτόνουν.

Ἦσαν πέντ' ἐξὶ παληκάρια: μπόρεῖς νὰ πῆς παιδιά. Καὶ σιγὰ σιγὰ μὲ τὴν κιθάρα, εἶχαν στήσει ἐκεῖ γλυκό, ἀρμονικὸ τραγούδι. Τῶν παιδιῶν αὐτῶν ἡ εὐθυμία δὲν μοῦ φάνηκε, οὔτε βρυσιά τῆς δυστυχίας, οὔτε δειλία. Δὲν ἤμπορῶ νὰ νοιώσω νεότητα χωρὶς χαρὰ. Εἶναι ἡ δύναμις της, εἶνε ἡ εὐμορφία τῆς νεότητος, ἡ χαρὰ.

Z'

Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν ἤξευρε τί ἔκανε ὁ κόσμος αὐταῖς τῆς φοβεραῖς ἡμέραις ἄς μὴ τὸν ἀδικούμε.

Ὀλίγοι εἶχαν τὸ θάρρος τοῦ κινδύνου ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἤμποροῦσαν νὰ ὀδηγήσουν, νὰ στηλώσουν, νὰ παρηγορήσουν. Πρώτη ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἦταν μιὰ ἡρωϊκὴ γυναίκα ἡ Μαρία Ἰψηλάντη. Δὲν ἔφυγε, δὲν ἐκλείσθηκε. Ἐτρεχε ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, ὅπου πλεῖο πολλὴ ἢ φτώχεια, ὅπου πλεῖο μεγάλη ἢ καταστροφή. Καὶ παρηγόραε καὶ ἐλεοῦσε καὶ ἐμάζεψε στὸ σπίτι της ἡ ἀγριασμένη γυναίκα τὰ

κλωσσόπουλα ποῦ κρύοναν, ὅταν τοὺς ἔλειψαν ἢ φτερούγαις τῆς πεθαμένης μάνας γιὰ νὰ κρύψουν ἀπὸ κάτω τὸ κορμάκι τοὺς.

Καὶ ἀπὸ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ δὲν ἐβγήκαν πολλοὶ νὰ φυσῆσουν εἰς τὰ ἀχνισμένα πρόσωπα τῆ δροσόβολη παρηγοριᾶ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ποῦ εἶναι ὅλη ἔλεος, καρδιά, συχώριο. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἦταν ὁ πρωτοσύγγελος Κονοφάος, ἀληθινὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ.

Ἄν πολλοὶ ἐγνώριζαν σὰν αὐτὸν τί σημαία εἶναι ὁ σταυρός, ὅπου ἦσαν στρατιῶται του, ὀλιγώτεροι θὰ ἐστεροῦντο στὸ ψυχομάχημα τῆς θρησκείας τὴν παρηγοριᾶ, ὀλιγώτερα ἀμάξια θὰ κουβαλοῦσαν στὸ λάκκο χριστιανικὰ λείψανα ἀδιάβαστα.

Καὶ ἄλλοι ὅπου ἐνόμιζαν, ὅτι ἔκαμαν τὸ χρέος τοὺς, μόνον ψυχῆς ἀναίσθητης καὶ καρδιάς ποῦ δὲν τὴν ἐπότισε ἡ ἀγάπη καὶ ἡ μακροθυμία τὰ στεγνὰ λόγια ἀντιλαλοῦσαν. Μηχαναῖς τῆς προσευχῆς, χωρὶς πίστι θερμῆ, χωρὶς πόνο, ἀράδιαζαν νεκραῖς φράσεις, καὶ ἐφαρμάκοναν τοὺς πονεμένους μὲ ῥητὰ χωρὶς νόημα, μὲ κατάραις καλογοερικαῖς.

Καὶ ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα.

Ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος πολὺ σωστὰ ἐμπόδισε τὸ κήρυγμα μέσα εἰς ταῖς ἐκκλησίαις, γιὰ νὰ μὴ βρῖσκη μαζωμένη τροφὴ ἢ ἀρώστια, ἓνας ἱερωμένος ἐδημοσίευσε διὰ ψυχικὴν ἀφέλειαν, τὸ λόγο ποῦ θὰ ἔβγαζε στὴν ἐκκλησία, μὲ διαμαρτύρησι γιὰ τὴν τάχα νὰ ἐμποδισθῇ ὁ ἄμβων. Εἶχε μέσα, κοντὰ σ' ἄλλα, καὶ αὐτὰ τὰ λόγια.

« Ἀποθνήσκουσιν ἀκάθαρτοι καὶ βρωμεροὶ ἐκ τοῦ ἐμετοῦ καὶ τῆς διαρροίας καὶ οὕτως οἱ πλείστοι ἀρπάζονται οὐχὶ ὑπὸ ἱερέως καὶ ψαλτῶν, οὐχὶ ὑπὸ ἀρχιερέων συνοδευόμενοι, ἀλλ' ὑπὸ ἐνὸς ἢ δύο τὸ πολὺ ἀστυνομικῶν κλητῆρων. Καὶ ῥιπτόμενοι ἐφ' ἀμαξῶν, ἄλλοτε ἐκφερουσῶν ἀκαθαρσίας, ὡς ἀκάθαρτοι, ἄνευ ἱερέως, ἄνευ εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας, φέρονται καὶ ῥιπτόνται οὕτως ἐλεεινῶς εἰς τάφον πλήρη ἀσβέστου καίοντος, ἵνα καταφάγῃ ὅσον τάχος τὰς ἀχαλινώτως ζώσας σάρκας των' εἴθε μὴ ἦτο τοῦτο ὁ ἀφραβῶν τοῦ μέλλοντος ἀσβέστου καὶ αἰωνίου πυρός. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι μὲν Θεὸς τοῦ ἐλέους, ἀλλ' εἶναι καὶ Θεὸς τιμωρός, ἐκδικητής ».

Δὲν θέλω νὰ πῶ πὼς ἡ καρδιά του, ἀλλὰ τὰ λόγια του, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ θέλῃ, ἐβλαστημοῦσαν καὶ καταριόντουσαν τὰ θύματα. — Αὐτοὶ οἱ πλείστοι, οἱ ἀκάθαρτοι, τῆς ζωῆς τὰ φρόκαλα, ποῦ δὲν ἀξιώθηκαν νὰ ἔχουν δεσπότη καὶ παππᾶ ἦσαν ἢ φτώχεια, οἱ στερημένοι, τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου οἱ ἀπόκληροι, ὅπου παντοῦ καὶ πάντοτε εἶναι οἱ περισσότεροι. Σ' αὐτοὺς ἦταν πολυτέλεια ἀπλησίαστη τῆς θρησκείας ἢ παρηγοριᾶ: ὅσοι εἶχαν τὸ δικό τους δὲν ἐστερήθηκαν ταχτικὴ κηδεῖα. Ἄν λοιπὸν ἔλειψαν πραγματικῶς ἀπὸ τοὺς δυστυχημένους τῆς Ἐκκλησίας ἢ εὐχαῖς, δὲν εἶναι δική τους ἀμαρτία ὅπου νὰ μὴ τοὺς τὴ συγχωρήσῃ ὁ Θεός, ὅτι δὲν εἶχαν τὰ μέσα νὰ τῆς ἀγοράσουν. Δὲν ἔφταιαν αὐτοί, ἂν τῆς μελαγχολικαῖς ψαλμωδία, ποῦ ψάλλει ἡ Ἐκκλησία εἰς τὰ νεκρὰ παιδιὰ της, ὁμοίαις μὲ τὸ σιγανὸ νανάρισμα τῆς μάνας στὸ κοιμισμένο παιδί, δὲν τῆς ἐψάλλαν δωρεάν οἱ λει-

(1) Θεοκτ. 2. 53. « Ταχεῖας τὰς ἐπαυρέσεις καὶ πρὸς τὸ τερπνὸν ἤξιον ποιῆσθαι, ἐφήμερά τε τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα ὁμοίως ἡγούμενοι. "Ὅ,τι δὲ ἡδὺ τοῦτο καλὸν καὶ χρήσιμον κατέστη ».

τουργοί της. Ἄλλοιως θὰ πίστευε κανένας, ὅτι οἱ βασανισμένοι τῆς γῆς θὰ ἦναι καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐξόριστοι, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τὴν ἐλπίδα μιᾶς γλυκειᾶς χαραυγῆς τὴν ἀρνείται μονάχα, σ' ἐκείνους ποῦ εἶχαν καὶ ἰδῶ κάτω πάντα σκοτάδι· ὅτι κι' αὐτὴ εἶναι μονοπῶλιο γιὰ κείνους, ὅπου ἔχουν νὰ ἀγοράσουν τοῦ παραδείσου τὸ εἰσιτήριο. Ἄλλὰ κάπως διαφορετικὰ τὰ εἶπε τὸ πονετικὸ, τὸ παρήγορο τοῦ Θεοανθρώπου στόμα.

Καὶ βέβαια τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα δὲν ἐφώτισε τὸ λειτουργό του, ὅταν ἔλεγε στὸ ὄρφανὸ παιδί ποῦ εἶδε νὰ τρῶν τὰ λείψανα τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας ὁ ἀσθέστης, ὅτι αὐτὸ εἶναι τοῦ αἰωνίου πυρός ὁ ἀρραβῶνας, ὅταν ἔτσι τοῦ ἀρνήθηκε τὴν παρηγοριὰ τοῦ συχώριου· σὰν νὰ τανε λίγος ὁ καῦμός, ὅτι δὲν τοῦ ἔμενε ἓνα μνημα τους νὰ ἀκουμπήσει τὸ μέτωπο, ἓνας σταυρός νὰ τοὺς κολλήσει ἓνα κεράκι. Καὶ τί κακὸ πρόφθασαν νὰ καμουν τὰ πεθαμμένα μικρὰ παιδάκια, πότε πρόλαβαν νὰ ζήσουν, γιὰ νὰ λήη καὶ γι' αὐτὰ τὰ ἄμοιρα ὁ παρηγορητής, ὅτι ἡ ἄσθετος ἔσπευδε νὰ καταφάγη τὰ ἀχαλινώτους ζώσας σάρκας των :

[Ἔπεται συνέχεια.]

EMMANOYHΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Β'

Εὐαγγέλιον τῆς μονῆς Καρακάλλου.

Οἱ βιβλιογράφοι τῶν μέσων αἰώνων τοῦ ἑλληνισμοῦ κατέβαλον ἰδιάζουσαν ὄλως προσοχὴν εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν εὐαγγελίων. Περιώνυμος εἶνε ὁ γνωστότατος σιναϊτικὸς κώδιξ, ὁ μέρος τῆς Παλαιᾶς διαθήκης περιέχων, ὃν ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς Tischendorf παρέλαβε τῷ 1859 ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ὄρου μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ ὅστις νῦν ἀπόκειται μέρος μὲν ἐν Λειψία, μέρος δ' ἐν Πετροπόλει. Ὁ κώδιξ οὗτος ἀνέρχεται εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα, καὶ κατὰ τινὰ ὄχι ἀπίθανον ὑπόθεσιν εἶνε ἐν ἐκ τῶν πεντήκοντα ἐκείνων χειρογράφων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἅτινα παρεσκευάσθησαν μετὰ πολλῆς πολυτελείας καὶ δαπάνης ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου τῷ 331 συμφώνως πρὸς αὐτὴν τὴν διήγησιν τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Κωνσταντίνου.

Καὶ ὁ μὲν κώδιξ ἐκεῖνος, ὅστις θεωρεῖται ὡς τὸ παλαιότατον τῶν σωζομένων ἐπὶ περγαμηνῆς ἑλληνικῶν χειρογράφων, εἶν' ἐπιφανὴς διὰ τὸν ρυθμὸν τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς, τὸ μέγεθος τοῦ σχήματος καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν γραφῶν, ἄλλως δὲ στερεῖται καλλιτεχνικῆς διακοσμῆσεως, οἷαν παρουσιάζουσι πλείστα ἄλλα χειρόγραφα ἄλλως ὀλιγώτερον πολυτίμητα τοῦ σιναϊτικοῦ. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν βιβλιοθήκη ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῶν πολλὰ ἔχουσῶν ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἢ μὴ κεκτημένη ἓνα κώδικα εὐαγγελίου ἢ τετραεὐαγγελίου ἢ καὶ πλείονας πολυτελῶς κεκοσμημένους. Σύγκριται δὲ ἡ πολυτέλεια αὕτη εἰς τὴν διὰ καλλιτεχνικῶν ἀρχικῶν γραμμάτων, ἐπιτίτλων ἢ καὶ εἰκόνων διακόσμησιν. Τοιαῦτα δι' εἰκόνων πε-

πλουτισμένα χειρόγραφα ἐλέγοντο *ἱστορημένα* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, διότι *ἱστορία* ἐκαλεῖτο ἢ εἰκὼν καὶ *ἱστορεῖν* ἐσήμαινε τὸ ζωγραφίζειν. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται πολλάκις ἀκούσας κατὰ τὰς Παρακλήσεις τοῦ Δεκαπενταυγούστου τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο *τὴν εἰκόνα σου τὴν σεπτὴν τὴν ἱστορηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ἱερωτάτου τὴν Ὀδηγήτριαν*; Καὶ ὁ μεταγενέστερος δ' ἑλληνισμὸς παρέλαβεν ἐκ τῆς βυζαντιακῆς χρήσεως τὴν τοιαύτην ἔννοιαν τῶν λέξεων *ἱστορῶ* καὶ *ἱστορία*. Καὶ σήμερον δὲ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ λέγωμεν *ἱστορημένα* βιβλία τὰ illustres, ἂν ἡ μὲν ἔννοια τῆς λέξεως δὲν ὑπέκειτο εἰς παρανοήσεις, ἢ δὲ χρήσις αὐτῆς δὲν παρήγεν εἰς σχολαστικότητα βυζαντιακὴν, ἥτις δὲν θὰ ἦτο μικρότερα σχολαστικότητος ψευδαττικῆ. Ἐκοιμούντο δὲ τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ τετραεὐαγγελα συνήθως μὲν διὰ τῶν εἰκόνων τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν, σπανίως δὲ ποτε μόνον καὶ δι' ἄλλων. Πρὸς προφύλαξιν δὲ τῶν εἰκόνων ἐνετίθεντο ἐν τοῖς χειρογράφοις πολλάκις καλύμματα ἐκ μετάξης, πρασίνου συνήθως χρώματος· σωζόμενα δὲ πολλάκις τὰ τοιαῦτα μετάξιν καλύμματα παρέχουσι διὰ τὸ λεπτοῦρές καὶ τὴν μετὰ πάροδον πολλῶν αἰώνων διατήρησιν τῶν χρωμάτων ἐπιφανὲς δείγμα τῆς τέχνης τῶν Βυζαντινῶν περὶ τὴν μεταξοπλοκίαν, διαδοθεῖσαν παρ' αὐτοῖς μεγάλως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀξιολογώτατα δὲ εἶνε τὰ πολλάκις στολιζόμενα τὰ χειρόγραφα ἐπιτίτλα κοσμήματα, ὧν τινὰ θὰ ἔχωμεν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσωμεν διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐστίας δημοσιεύσεως ἄλλων πανομοιότητων. Ἐξαιρετος δὲ εἶνε καὶ ἡ δι' ἀρχικῶν γραμμάτων διακόσμησις, διότι οἱ Βυζαντινοὶ μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας ἐπέδοθησαν εἰς τὴν φιλοτεχνίαν τῶν τοιούτων γραμμάτων. Ἐτίθεντο δὲ ταῦτα ὄχι ἀπανταχοῦ ὅπου ἤρχιζε νέα παράγραφος, ἀλλ' ἰδίως ἐν ἀρχαῖς κεφαλαίων. Ἦσαν δ' ἄλλοτε μὲν ἀπλοῦστερα, ἄλλοτε δὲ πλουσιώτερον περιφιλοτεχνημένα μέχρι πολυτεχνίας αὐτόχρημα. Καὶ ἐνίοτε μὲν ἀρκεῖ πρὸς ἀποτελεῖσιν περικόσμου ἀρχικοῦ γράμματος ὁ πλοῦτος τῶν χρωμάτων ἢ ἡ συμπλοκὴ καλλιτεχνικῶν γραμμῶν. Ὅχι δὲ σπανίως τὰ ἀπλοῦστατα τῶν κοσμηματικῶν στοιχείων ἀποτελοῦσι, καὶ ταῦτα μετὰ χρήσεως ἐνὸς μόνου χρώματος, σύνολον ἀληθῶς καλλιτεχνικώτατον. Ἄλλοτε δὲ τὰ κοσμήματα εἶνε ποικιλώτερα, εἰλημμένα ἐκ τοῦ φυτικού ἢ τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Φύλλα, βότρυες, φυτὰ, πτηνὰ, ὄφεις, ἔλαφοι, λύκοι, ἄρκτοι, ἄλλα ζῶα φανταστικὰ ὀρθοῦνται ἢ ἐπικλίνονται, περιπλέκονται ἢ στρόγγυλοῦνται, ὅπως εὐαρμωσθήσῃ τὸ ὅλον αὐτῶν σχῆμα εἰς τὰς εὐθείας ἢ κυκλικὰς γραμμάς ἐξ ὧν πρόκειται νὰ κατασκευασθῇ τὸ γράμμα οὐ παρίσταται ἀνάγκη. Τέλος δ' ἐνίοτε τὸ ἀρχικὸν γράμμα συνίσταται ἐκ συνθέσεως ἀνθρωπίνων μορφῶν, ἧς τὰ συστατικὰ εἶνε ἄγιοι εὐλογοῦντες ἢ ἀγρόται γεωργοῦντες ἢ τέκτονες πρίοντες ἢ μαχηταὶ κραδαίνοντες τὸ δόρυ. Καὶ τὰ μὲν ἀπλοῦστερα τῶν σχημάτων, ἰδίως ὅταν ταῦτα ἦσαν μονόχρωμα, ἐγράφοντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βιβλιογράφου τοῦ γράφοντος τὸν ὅλον κώδικα ἢ τοῦ ἐρυθρογράφου τοῦ διὰ κινναβάρους προσθέτοντος τὰ κεφαλαῖα τῶν γραμμά-